

Beszámoló könyvtárosok szakmai tanulmányútjáról norvég és izlandi könyvtárakban*

(Oslo – Akureyri – Reykjavík
2008. október 20–november 3.)

Előzmények

A Nemzetközi mobilitási programok – szakmai gyakorlatok, tanulmányutak, együttműködések c. mobilitási program (amely az EGT/Norvég Finanszírozási Mechanizmus társfinanszírozásával jött létre, s amelyet a Tempus Közalapítvány koordinált) keretében tizenhárom magyar könyvtáros szakmai tanulmányúton vehetett részt Norvégiában és Izlandon. Mindkét országban egy-egy hetet tölthettünk el, tanulmányutunk fő szervezői norvég részről az Oslói Főiskola, izlandi részről a Nemzeti és Egyetemi Könyvtár, valamint az Akureyri Egyetem voltak.

A tanulmányút célja

A norvég és izlandi könyvtárügyről, könyvtárakról szóló szakirodalom rendkívül gazdag. A nyelvi korlátok miatt számunkra elsősorban a magyar, másodsorban az angol nyelvű szakirodalom tanulmányozása nyújtott segítséget ahhoz, hogy a tanulmányúton megismerendő fő szakmai területekként a különféle típusú könyvtárak szolgáltatásait és a felhasználóképzést jelöljük meg előzetesen.

A tanulmányút műfaja a közvetlen tapasztalatok szerzésére, kapcsolatok kialakítására, össze-

hasonlításokra, számos elméleti megfontolás gyakorlatban történő tanulmányozására kiválóan alkalmas. Az út eredményei elsősorban a saját munkahelyeink, könyvtáraink e tapasztalok szerinti alakításában mutatkozhatnak majd meg. Ugyanakkor lehetnek az útnak a magyar könyvtáros társadalmat, a magyar könyvtárügyet szélesebb körben érdeklő, érintő tapasztalatai is. Ezeket írjuk le beszámolóinkban, amely hangsúlyozottan nem tudományos igényű tanulmány, hanem sok esetben a tapasztaltak szubjektív interpretációja.

Miért éppen Norvégia és Izland?

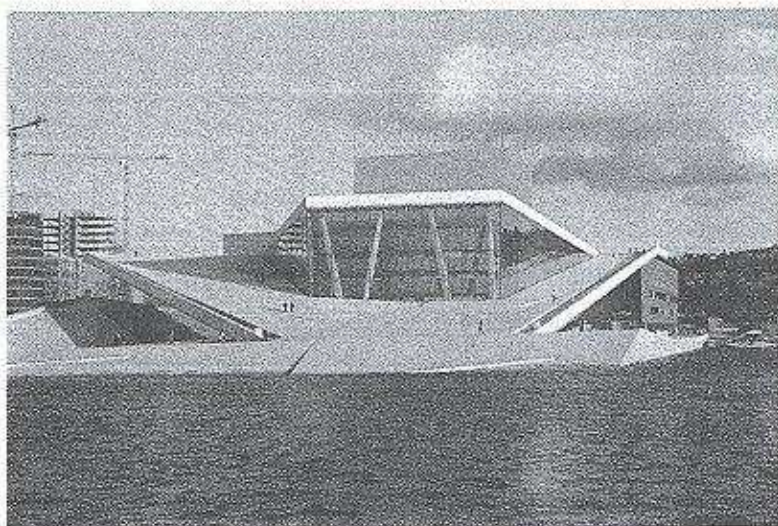
Közismert a skandináv országok, szélesebben véve az északi országok könyvtárügyének fejlettsége, tiszteletet parancsoló eredményeik e téren. Több beszámoló olvasható erről magyarul is, nem kívánván szakirodalmi szemlét összeállítani, most csak jelzésként *Koltay Tibornak* a Könyvtári Figyelőben megjelent cikkét, s a témát tudományos alapossgal és részletezően bemutató *Németh Márton* szakdolgozatát – amely a MEK-ben tanulmányozható – említjük meg. A hírek és tények érdeklődést keltettek bennünk, s azzal a meggyőződéssel töltöttek el, hogy hasznos közvetlen ismereteket szerezhethünk számos könyvtár meglátogatása, a norvég és izlandi kollégák részletes ismertetései s a kötetlen szakmai eszmecserék során.

Miért fejlett a norvég és izlandi könyvtárügy?

A kérdés beszámolóink bevezetőjében természetesen az alapokra vonatkozik: melyek azok a történelmi, társadalmi jellemzők, amelyek elősegítették e több mint szakterület, e kulturális és információs alapintézmény fejlődését (s amelyek természetesen pozitívan hatottak a társadalom egészének alakulására is).

Rövid, szubjektív válaszokat kaptunk erre mind Norvégiában, mind Izlandon. Oslóban, a vendéglátó főiskola könyvtárában, *Ole Ch. Lagesen* neves norvég újságíró, közéleti személyiség ékes angolsággal és nagy szubjektivitással mutatta be nekünk a norvég társadalmat ala-

*A tanulmányútról rövidebb beszámolót közöltünk már ez évi januári számunkban. A résztvevők részletesebb beszámolójának közreadásában az a cél vezérelt bennünket, hogy egy fejlett könyvtári rendszer mélyebb megismeretése termékenyítő lehet saját könyvtárügyünkre, ezért fogadtuk be a terjedelmi korlátainkhoz képest talán szokatlanul hosszú frást. – A szerk.

kító történelem főbb eseményeit, s beszélt a jelenről is. Kedves közvetlenséggel említette, hogy a 872-től létező Norvégia – Dániával és Svédországgal perszonálunióban, dán elnyomás alatt, majd újabb kényszerű perszonálunióban a svédekkel – 1905-ben lett független, de ma a Föld talán leggazdagabb országa. Köszönhetően főleg természeti kincseinek, elsősorban az olajnak, s természetesen iparának is. Az alig több mint 4,5 milliós lakosság között az anyagi javak viszonylag egyenlően oszlanak meg. Nem tagja az Európai Uniónak, de gyakran osztja annak álláspontját egyes politikai kérdésekben. Az adójövedelmekből finanszírozott módon olyan általános közegészségügyi ellátást, nemzeti biztosítási rendszert hozott létre, amelynek tagja minden norvég állampolgár és letelepedett külföldi. Az oktatási rendszer fő elve a mindenki számára teljes esélyegyenlőség biztosítása, tekintet nélkül az egyén társadalmi vagy kulturális hátterére, esetleges különleges tanulmányi igényére.

A norvég kultúra – bár az utóbbi időben erős amerikanizálódási tendenciák is mutatkoznak szerinte – őrzi saját markáns hagyományait. Ez megfigyelhető a kulturális intézményekben, múzeumokban, képtárakban, de magán a norvég tájon is, s megmutatkozik a norvég zenében, irodalomban egyaránt.

Érdekes módon emelte ki Ole Lagesen az egyesületek, az egyén egyesületi tagságának szerepét a norvég társadalom életében. S itt – könyvtárosi nézőpontból – érdemes a már említett Németh Márton némely vonatkozó megállapítására is utalni, részben szó szerint: „A skandináv országokban a modernizációs projektumok a független, szabad földbirtokos farmerek társadal-

mi bázisán indultak el a XIX. században. A farmerek és a liberális értelmiség szövetsége alapozta meg a kulturális modernizációt (falusi önkéntes kulturális szervezetek létrehozása). A lassanként kialakuló civil önkéntes szervezetek voltak a század második felétől létrejövő közkönyvtárak legbiztosabb támaszai is. A könyvtár a helyi kisközösségi identitás egyik hordozójává lett... A felvilágosodás és a demokrácia eszméi a műveltség és a tudás minél szélesebb társadalmi körű terjesztésében fonódtak össze... ez máig az

egyik alapvető rendszerszervező elv, az információs szabadsági alapjog támasza... A »tudást az embereknek« szlogen jegyében alapították már az első közkönyvtárakat is... a kis, néhány kötetes nyilvános könyvtárakból nagy közkönyvtári hálózat lett. Az alapelv azonban, hogy a szegényebb sorsúakat is részesíteni kell a tudás és a kultúra gyümölcseiből, azóta is változatlan. Az információs szolgáltatás elválaszthatatlan a szociális felelősségtől.” S amit Németh Márton általában állapít meg a skandináv államokról, az fokozottan érvényes Norvégiára, vagyis: „A skandináv modell fő jellemzője tehát: a tudásalapú társadalomba átvezető innovatív átalakulás mögött erős társadalmi legitimitással felvértezett szociális tartalom áll.”

Tanulmányutunk ahhoz túlságosan rövid volt, hogy mindent mélyen és részleteiben is tanulmányozzunk. Arra azonban elég időnk volt, hogy minden megnyilatkozásból azt tapasztaljuk, a könyvtári szolgáltatások lényege a mindenki általi elérhetőség, szakmai terminológiával: a hozzáférés biztosítása.

Az Izlandon töltött egy hét alatt kifejezetten az ország történelmét ismertető előadást nem hallhattunk ugyan, ám minden egyes szakmai előadás kitért annak legfontosabb eseményeire. A területileg nagy, népessége alapján kis ország a 800-as évek második felében népesült be, 930-ban már létrehozta saját és a világ első parlamentjét. Önállóságán hamarosan csorba esett, az évszázadokig tartó norvég majd dán uralom után csak 1944-ben kiáltották ki függetlenségüket, s azóta köztársasági államformában él a kb. háromszázezer főt számláló lakosság. Nemzeti identitástudatuk

erős, kötődésük a kultúrájuk alapjául szolgáló óészaki irodalomhoz, annak legjellemzőbb műfajaihoz, a sagákhoz és a hősi énekekhez ma is tapasztalható.

Látogatásunk időpontjáig igen gazdag országnak számított, természeti kincsei, dinamikusan teljesítő gazdasága reményt adnak arra, hogy a jelen gazdasági válságból is kilábal.

Ha Norvégiában az egyenlő esélyek elve meghatározónak tekinthető a társadalom napi életében, ez még inkább így van Izlandon. Könyvtárosként csodálva és elismerve tapasztaltuk ennek egyik jelét: a nemzeti konzorcium által előfizetett adatbázisok, információforrások bárki által történő ingyenes használatát.

A nem tudományos tanulmánynak szánt beszámoló bevezetését azzal a megállapítással zárjuk, hogy könyvtárosként jó volt mindkét országban a kultúra, a könyvtárak, az olvasás és az értékek mai világunkban már talán konzervatívnak tűnő, ám az információs és tudástársadalom új igényeihez és elvárásaihoz is alkalmazkodó továbbélését tapasztalni. E megállapítás nem csupán személyes benyomásokon, hanem a tényeken, bármely időszakban használókkal teli bármely típusú könyvtárak, vagy éppen a villamoson, vonaton utazó, olvasó emberek látványán alapul.

Könyvtári stratégiák, különös tekintettel Norvégiára

A norvég könyvtári reform 2008–2014

A fejlesztés háttere:

A Kulturális és Egyházügyi Minisztérium fennhatósága alá tartozó Levéltári, Könyvtári és Múzeumi Hatóság (Archives, Libraries and Museums, norvégül ABM-utvikling) 2003-ban jött létre azzal a céllal, hogy összefogja a norvég könyvtári rendszert, s olyan stratégiát dolgozzon ki, mely a felhasználói igények minél hatékonyabb kielégítésére és a könyvtárak együttműködésére irányul.

Ilyen elképzelések mentén készítette el a csoport a *Könyvtári reform 2008–2014* című dokumentumot, melynek fő irányai a következők:

• A könyvtárak tanulási forrásközpontként való megjelenítése

E fő irány a következő célok megvalósítását tűzi ki:

- országos szinten a könyvtári és az oktatási hatóságok között rendszeres együttműködés kialakítása,
- módszerek és eszközök kifejlesztése az információs készségek tanítására,
- az egyetemeken és főiskolákon születő tudományos információhoz való hozzáférés biztosítására nyílt hozzáférésű digitális archívumok használata.

• A könyvtárak mint az irodalom és kultúra terei

Célkitűzései a következők:

- speciális program indítása az irodalom terjesztésére,
 - a „kulturális iskolatáska” országos programban használt irodalom előállításának és bemutatásának támogatására források szerzése a központi költségvetésből,
 - akcióterv kidolgozása arra, hogy erősödjön a könyvtárak, levéltárak és múzeumok – mint helytörténeti központok – szerepe,
 - erősíteni kell, illetve ki kell terjeszteni az állami finanszírozású gyarapítási programot az irodalomra és az egyéb médiára (filmek, zene, számítógépes játékok),
 - a könyvtárakban a társadalmi elfogadás, az integráció és a kulturális sokszínűség támogatása.
- A digitális tartalom és a webes ingyenes szolgáltatások elérhetővé tétele, amelynek során lehetővé válik

- a fontos tartalmak digitalizálása a levéltárak, múzeumok és könyvtárak körében,
- új információs és kommunikációs technológia (IKT) használatára épülő digitális szolgáltatások fejlesztése.

A megvalósításhoz szükséges:

- a norvég könyvtári rendszer struktúrájának és szervezeti felépítésének megújítása, a következő feladatok megoldásával:

- felhasználóbarát könyvtári rendszer kialakítása (hatékony dokumentumelosztás),

- a norvég könyvtári rendszer szervezeti egységeinek erősítése és fejlesztése,

- a könyvtárak fizikai tereinek fejlesztése,

- eszközök és módszerek kidolgozása a könyvtári tevékenység javítására és értékelésére.

Nem kevésbé kíváncsi a *szakértelem és kutatás könyvtári rendszerben*, ennek következtében:

- az általános szakértelem megújítása a könyvtári szektorban,

- a tudásmegosztás erősítése a könyvtári tevékenység részterületei között és a közgyűjtemények szorosabb együttműködése,

- hálózati csoportok alakítása a különböző könyvtartípusokból,

- a szerzői joggal és az adatvédelemmel kapcsolatos ismeretek erősítése,

- kutatási programok indítása az egész közgyűjteményi területen.

A jelentős rövidítésekkel közölt fenti stratégia egyes elemeiről előadásokat hallgathattunk az ABM-utvikling munkatársaitól. A szervezet létrejöttéről fentebb szoltunk, de érdemes tevékenységének néhány fő jellemzőjéről is szót ejteni.

A már korábban is idézett Német Márton szerint a szervezet fő célja: „az információ, hordozójától és tárolási helyétől független, egységes szemléletű megőrzése, feldolgozása és szolgáltatása, minden közművelődési területen. [...] Ezáltal fontos demokratikus és szociális missziót is felvállal e szerv.

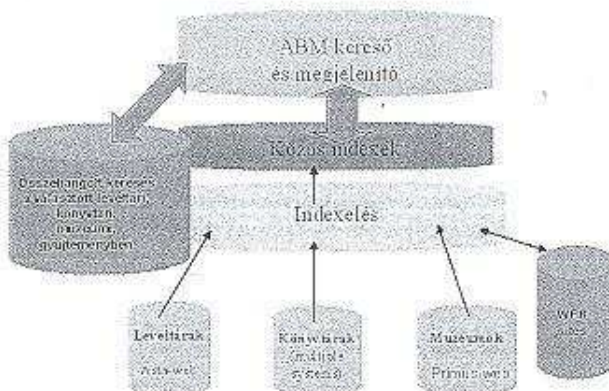
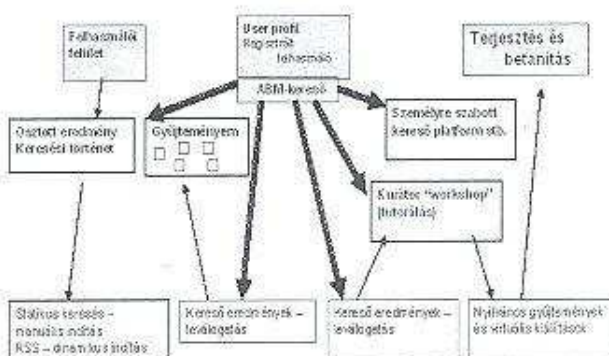
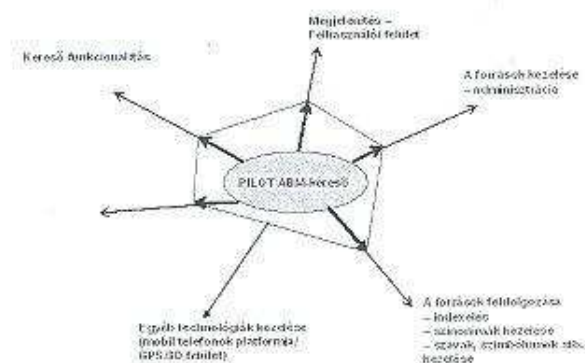
A közművelődési szféra szereplőinek fontos összekötő eleme e koncepció szerint az infokommunikációs technológiák alkalmazása. Annál is inkább, mert az audiovizuális és az archív dokumentumok, információk kapcsán elmosódnak a határok a könyvtári, levéltári, múzeumi területeken belül és egymás között is. Mindegyikük hasonló feldolgozó és szolgálta-

tó információs technikai és módszertani eszközöket kell használjon.”

AB-utvikling pilot projekt

A stratégiában megfogalmazott célok elérése érdekében először az *ABM-utvikling pilot projekt* indult útjára. Ez a kísérleti projekt száz intézményt foglal magában honlapjaikkal, adatbázisaikkal és közös keresőfelülettel.

A kísérleti időszak 2007–2008-ra vonatkozott, 2009-től 2014-ig a megvalósítás és üzemeltetés során egyre több tartalmat szolgáltatnak, egyre több, a felhasználók számára szükséges funkciót

építenek be, amely a web 3.0 megvalósítását teszi majd lehetővé.

Az ABM kísérleti projekt dimenziói:

Az ABM kísérleti projekt kiemelt célcsoportjai a felsőoktatás szereplőiből tevődnek össze: egyetemi hallgatók, tanárok, kutatók, ABM-alkalmazottak és szakértők, de közvetett cél természetesen végül a teljes lakosság elérése.

A norvég könyvtári stratégia kapcsán érdemes megemlíteni a tervezett egységes keresőrendszert, amelynek neve Biblioteksøk.

Biblioteksøk

A norvég könyvtári rendszer könyvtárait – 19 megyei, illetve különböző típusú, közművelődési, iskolai, felsőoktatási könyvtár, tudásközpont – közötti együttműködést nem csak az ABM-projekt, hanem a kialakítandó egységes könyvtári közös keresőrendszer, a Biblioteksøk is elő fogja segíteni.

Létrehozásának motiváló tényezői között szerepel a könyvtárak saját állományukhoz való együttes hozzáférése alapuló kapcsolata, a régi közös katalógus kivonása, helyettesítése, valamint más országok hasonló szolgáltatásának példája, pl: a bibliotek.dk (Dánia) és a LIBRIS (Svédország).

A Biblioteksøk kereső és böngésző a Norvég Nemzeti Könyvtár és az ABM-csoport kezdeményezése alapján jön létre, és a könyvtárak dokumentumállományához való hozzáférést biztosítja. A Biblioteksøk a keresés szempontjából optimális könyvtárat automatikusan azonosítja. Ilyen módon az egységes nemzeti könyvtári kártyával a felhasználó bármely könyvtárból kölcsönözhet anyagot.

Fejlesztési szakaszok:

1. szakasz: A projekt 2009-ben indul el kb. tíz könyvtárral. Ebben a szakaszban részletes és átfogó tervezésre van szükség, s ekkor történik a követelményekkel kapcsolatos részletes prioritási lista összeállítása.

2. szakasz: A tervezést követő szakaszban a kísérleti verzió születik meg, ez tartalmazza az alapvető funkcionális követelményeket: alapkeresés, megfelelő korrigálási lehetőségek, személy-

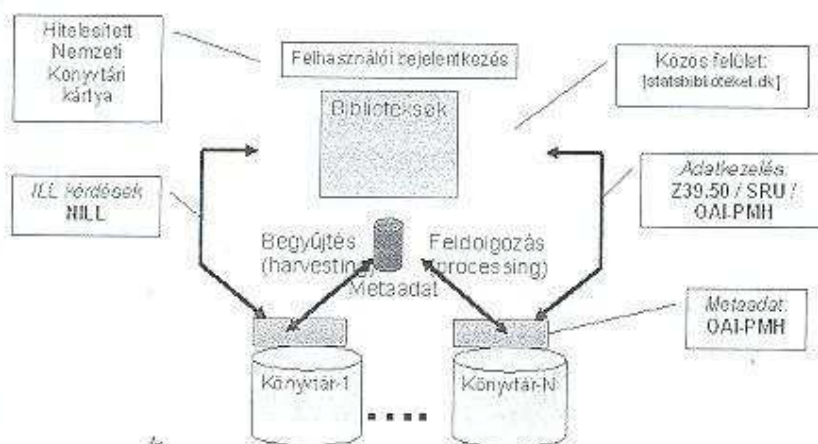

re szabott alap, automatikus kölcsönzés, gyors küldés, közös nyelv.

3. szakasz: Létrejön a „csapatváltozat”, mely már a legtöbb könyvtárat magában foglalja. Ekkor alakítják ki a következőket: böngészők, listák, 2.0 funkcionalitás, a Biblioteksøkon kívüli keresés, változatosabb személyi profil, statisztikai adatközlés, on-line segítség, soknyelvű interface.

A későbbiekben az összes könyvtárat és más releváns forrásokat is bevonva további fejlesztés várható a következő területeken: hozzáférhető információk az eredménylistán, rugalmas kezelhető-

A Biblioteksøk technikai kerete:

ség, megújulásra és fenntartásra való képesség, otthoni használat, egyre több adatbázishoz való kapcsolódás,

A projekt megvalósításának várható eredményei elsősorban a következők lesznek: a felhasználó könnyebben fér hozzá a könyvtári anyaghoz, a közreműködő könyvtárak növekvő virtu-

ális kötettszámmal (és egyre több munkával) számolhatnak, viszont a gyűjtemények használati aránya is megnő.

Az eredmények elérése érdekében nagy hangsúlyt kell helyezni a hatékonyságra, a metaadatok magas színvonalú előállítására is.

A 2008–2014-es évekre vonatkozó norvég könyvtári stratégia összefoglalása

A norvég könyvtári reform megfogalmazása során a ki, hol, mikor, hogyan, miért és mit kérdések megválaszolásához próbáltak segítséget nyújtani a stratégiát alkotók. A középpontban az ember áll, aki képes legyőzni a nehézségeket és kiemelkedő teljesítményt nyújtani, nagyszerű alkotásokat létrehozni. A reform megvalósításának határidejét 2014-re, a norvég alkotmány – a „Grunnloven” – megszületésének kétszázadik évfordulójára tűzték ki. A dokumentumban lefektetett elveken alapul a könyvtári rendszer megújításának gondolata is: „Célunk az, hogy az összes állampolgár ne csak szabad és egyenlő legyen, de mindenkinek egyenlő esélye legyen a szabad hozzáférhetőséghez, hogy láthassa és megérthesse közös kulturális örökségünket” – fogalmazódik meg a könyvtári stratégiában.

Az izlandi stratégiáról

Angol nyelvű új dokumentumot az izlandi könyvtárügy 2008 utáni stratégiájáról nem találtunk. Az egyes szakmai előadásokon elhangzott, a stratégiát is érintő részletek nyomán azonban az a meggyőződésünk, hogy az izlandi Oktatási, Tudományos és Kulturális Minisztérium által 2005-ben publikált irányelvek az információs technológia szerepéről az oktatásban, a kultúrában és a tudományban a jelenben is meghatározzák a könyvtárak fő feladatait is. Röviden összefoglalva ez a dokumentum két fő részből áll:

A) Digitalizálás és on-line hozzáférhetőség

E területen hat jelentős célkitűzés fogalmazódik meg, az alábbiak szerint:

- Fejlődés elérése a könyvek, folyóiratok, újságok, fényképek, múzeumi tárgyak, levéltári dokumentumok, audiovizuális anyagok digitalizálásáról szóló információk rendszeres összegyűjtése terén azért, hogy a törekvések duplikálása kiszűrhető, az európai együttműködés és szinergia viszont támogatható legyen.

- Fejlődés elérése a levéltárak, könyvtárak és múzeumok analóg anyagai digitalizálásakor a minőségi célok tekintetében azzal a céllal, hogy

növekedjék a Európai Digitális Könyvtár számára digitalizált anyag s az állami költségvetési támogatás is.

- Fejlődés elérése a kulturális intézmények és a magánszektor közötti partneri kapcsolatokban azért, hogy a digitalizálás támogatásának új útjai is megnyíljanak.

- Fejlődés elérése nagyteljesítményű digitalizáló eszközök rendszerbe állításának területén.

- Fejlődés elérése a kulturális intézmények, kiadók és egyéb jogtulajdonosok tekintetében azzal a céllal, hogy digitalizált dokumentumaik kereshetők legyenek az Európai Digitális Könyvtár felületén.

- Előrehaladás a törvényhozásban meglévő olyan akadályok felderítésében, amelyek a kulturális javak on-line hozzáféréseivel és használatával kapcsolatosak, és lépések megtétele azok eltávolítására.

B) Digitális (állomány)védelem

Az e területen megfogalmazott célkitűzések, feladatok száma öt, s ezek a következők:

- Előrehaladás elérése a digitális anyag hosszú távú megőrzését és hosszú távon való elérhetőségét biztosító nemzeti stratégiában.

- Előrehaladás az Európai Unió tagországaival történő, azok stratégiáira és akcióterveire vonatkozó információcserét illetően.

- Előrehaladás a digitális formátumú kulturális javak többszörözését és átmozgatását illető jogalkotás területén a megőrzés és a védelem érdekében.

- Előrehaladás a már digitális formában létrejött anyag elhelyezésére vonatkozó politikák s munkafolyamatok tekintetében.

- Előrehaladás a webtartalom megőrzésével kapcsolatban, a felhatalmazott intézmények jogi helyzetét illetően.

Egyesített katalógusrendszerek, azonosságok és eltérések Izlandon és Norvégiában

GEGNIR – a nemzeti könyvtári és egyesített katalógusrendszer

Izlandon a nemzeti és egyetemi könyvtár, s rajta kívül még kétszáz más különböző típusú könyvtár, az ALEPH 500 könyvtári integrált rendszert használja. Mivel az országnak összesen 350 könyvtára van, s mivel a fenti kétszázban a leg-

jelentősebb könyvtárak benne vannak, lényegében azt állapíthatjuk meg, hogy az ALEPH (s annak megújuló verziói) könyvtári rendszerként egyeduralkodó az országban. Az azonos rendszer nagyon megkönnyítette a Gegnir létrehozását.

A Gegnir-t – mint az izlandi könyvtárak egyesített, közös katalógusát – az 1998 óta tervezett és 2001-ben meg is alapított izlandi könyvtárak nemzeti konzorciuma (Landskerfi bókasafna) működteti. A nemzeti konzorcium „tulajdonosai” az izlandi kormány és számos helyi önkormányzat szerte az országban. A nemzeti konzorcium fő céljai az alábbiakban foglalhatók össze:

- Izland viszonylag szerény könyvtári és információs forrásai legjobb fel- és kihasználásának biztosítása,

- egyenlő hozzáférés biztosítása az izlandi könyvtárak minden használója számára a fenti forrásokhoz az internet segítségével, s nem utolsósorban

- költséghatékonyan működő, egyszerű és központilag működtetett könyvtári rendszer felállítása.

A (jelenleg az Aleph 500.18 verzióján működött) Gegnir fő jellemzői

A nemzeti konzorcium minden könyvtárral egyedi szerződést köt, amelyben különböző mutatók alapján (pl. a lakosság száma az adott közösségben) számítják ki a fizetendő díjakat. A rendszer nyilvános, bárki számára elérhető, kereshető az interneten (<http://gegnir.is>). A különböző típusú könyvtárak adatbázisaikkal a Z39.50-es protokoll segítségével kapcsolódnak.

A közös katalógus mintegy egymillió bibliográfiai rekordot tartalmaz mindenféle dokumentumtípusról (monográfiák, folyóiratok, hírlapok, válogatott folyóiratcikkek, hanganyagok, kéziratok, vizuális dokumentumok, számítógépes fájlok, térképek). A Gegnir ad helyet az Izlandi Nemzeti Bibliográfiának is. A katalógizálási munkákat a katalógizáló tanács (öt fő) felügyeli.

A katalógizálás

Összesen 170 könyvtáros foglalkozik katalógizálással, a közös katalógus feltöltésével a különböző izlandi könyvtárakban. A szabványok és előírások, amiket a munkafolyamat során felhasználnak, a következők: MARC21, AACR2

(rövidített izlandi fordítása a MARC21-nek), ISBD és természetesen a katalógizáló kézikönyv (<http://hask.bok.hi.is/>).

A legtöbb rekordot az OCLC-ből [az Egyesült Államokban működő – nemzetközileg is nagyon használt – bibliográfiai forrásmegosztó hálózat könyvtárak számára] importálják, majd honosítják.

Minőségi vizsgálatok

A közös katalógus, bibliográfiai adatbázis egyik hatalmas problémája és egyben kihívása a minőségi ellenőrzés. 2003 és 2006 között 125 könyvtár adatait ellenőrizték a konzorcium tagjai, miközben különböző könyvtári integrált rendszerekből (Libertas, Dobis Libis stb.) konvertáltak adatokat a Gegnir-be. A minőség fenntartása érdekében katalógizáló és tárgyszó tanács menedzseli, irányítja a bibliográfiai adatbázissal kapcsolatos szakmai munkákat. Szigorú szabályok vonatkoznak arra, hogy kik kaphatnak katalógizálási jogokat, amelyek természetesen vissza is vonhatók.

A katalógizáló tanács

Célja:

- létrehozni és elfogadtatni a katalógizálási szabályokat és az ezekből adódó problémák kezelése,

- a katalógizálási jogok kiosztása,
- a katalógizálási jogok visszavonása.

A tagok:

- három tag a Gegnir-t irányító tanácsból,
- egy tag képviseli a Nemzeti és Egyetemi Könyvtárat,
- két tag képviselteti magát más területekről, s tag még
- a Gegnir szerkesztője, valamint
- egy informatikus az izlandi könyvtárak konzorciumából (rendszergazda).

A tárgyszó tanács

Feladata, hogy jóváhagyja vagy visszautasítsa az új szavak bekerülését az adatbázisba, hierarchia-rendszereket alakítson ki (fő- és mellék-tárgyszavak) és utalókat készítsen.

A tanácsban három tag képviseli a katalógizáló tanácsot és egy fő a Nemzeti és Egyetemi Könyvtárat.

Authority file

A bibliográfiai ellenőrzésnek egyik legfontosabb eszköze az authority file, amely a Nemzeti

és Egyetemi Könyvtár fennhatósága alatt 2005. decembere óta épül a Gegnir-t illetően.

Tartalma:

- az izlandi személynevek keresztutalókkal,
- tárgyszórendszer az iskolák és a nyilvános könyvtárak által használt tezaurusz alapján.

Az egyes tárgyszavak, kifejezések használatát koordinálni kellett, mivel a különböző típusú könyvtárak különböző tárgyszavakat használtak, a sok teendő miatt (földrajzi nevek, címek egyesítése stb.) az irányítás 2008-ban indult el.

Együtműködés

Minden Gegnir-hez csatlakozott könyvtár megváltoztatta katalógizálási szokásait, elismerve azt a tényt, hogy „...az egységes Gegnir egy felelősségteljes szellemi munkát végző személyzettől függ”. Az izlandi könyvtárosok szerint a siker kulcsa az együtműködés. Az együtműködéshez pedig türelem és rugalmasság kell. Az együtműködésre utaló jeleket minden meglátogatott izlandi könyvtárban tapasztalhattuk.

A Gegnir fontosságát és jelentőségét mutatja, hogy minden Izlandon hallott szakmai előadásban, kötetlen beszélgetésben a közös katalógus feltétlenül felemlítődött.

BIBSYS, a norvég felsőoktatási és szakkönyvtárak integrált könyvtári rendszere

A Gegnir és a Bibsys között számtalan különbség van, a legalapvetőbb az, hogy a Gegnir egy közös katalógus (amely az Aleph 500 könyvtári integrált rendszert használó izlandi könyvtárak közös katalógusa), a Bibsys pedig (azonkívül, hogy márkanév is) lényegében számos könyvtári szolgáltatást nyújtó cég, amely komplett könyvtári integrált rendszert biztosít a könyvtáraknak, igen szofisztikált modulszerkezettel.

A Bibsys Norvégiában az egyetemi, főiskolai könyvtárak, a Nemzeti Könyvtár, a tudományos szakkönyvtárak, összesen több mint száz könyvtár integrált könyvtári rendszereként működik. Ugyanakkor konzorciuma is ezeknek a könyvtáraknak 1972 óta.

Működtet közös katalógust is, ez 7,5 millió dokumentum metaadatokat is magában foglaló, közel 3 millió rekordját tartalmazza. Az adatbázis, a közös katalógus évi növekedése kb. 180 ezer metaadat rekord, amely 600 ezer dokumentumtételhez kötődik.

A Bibsys számos könyvtári szolgáltatást segít és tesz lehetővé. Ezek közül érdemes kiemelni a könyvtárközi kölcsönzés segítségét (mint ahogy erről a TMT-ben *Papp István* is beszámolt): „Norvégia a BIBSYS katalógusnak köszönheti könyvküldési gyorsaságát. A BIBSYS-ben részt vesz valamennyi norvég egyetemi könyvtár, a nemzeti könyvtár, minden főiskolai könyvtár és egy sor tudományos könyvtár, ezért nagyon könnyű ellenőrizni az állomány státusát (rendelkezésre áll-e az adott könyv vagy ki van-e kölcsönözve). A BIBSYS-nek nagyon jó KKK modulja van, és a megrendeléseket elektronikusan is leadhatják mind a használók, mind pedig azok a könyvtárak, amelyek nem tagjai a BIBSYS-nek.”

FRIDA

A Gegnir és a Bibsys mellett némi erőszakkal említhető csak, de jelentősége miatt mégis szeretnénk szólni a FRIDA-ról, amely nem kifejezetten könyvtári célra készült, de könyvtárak, különösen a felsőoktatási könyvtárak által is jól használható speciális rendszer.

A FRIDA a kutatási tevékenységek, eredmények és a tudományos kompetencia bemutatására, dokumentálására szolgáló integrált kutatási adatbázis. A rendszer adatai felhasználhatók a norvég egyetemek kutatási tevékenységéről szóló statisztikák készítéséhez. A rendszer által nyújtott információk nagy szerepet játszanak a norvég egyetemek minisztériumi támogatásának évenkénti meghatározásában.

Mire jó a FRIDA elsősorban?

- Biztosítja a kutatók, kutatási projektek és kutatási eredmények egységes szempontú bemutatását az egyes intézményeken belül, annak szervezeti felépítését is követve,

- biztosítja, hogy a kutatók saját adataikat bármikor rögzíthessék és elérhessék,

- biztosítja a közvetlen hozzáférést a nagy tudományos adatbázisokhoz (pl. az ISI és a Norart adatbázisaihoz), ami a szakirodalom kutatásakor jelentős időt megtakarító tényező,

- biztosítja a kutatócsoportok, kutatóközpontok és részlegeik számára a belső bemutatkozástól a külső profilírozásig a megfelelő felületet, s végül, ami szintén fontos: kielégíti a kormányzat kutatási eredményekkel kapcsolatos nyilván tartási igényeit is.

Felsőoktatási könyvtárak a két északi országban

Tanulmányutunk során több felsőoktatási könyvtárat volt alkalmunk meglátogatni, némelyiket hosszabb ideig, másokat csak éppen egy rövid könyvtári túra erejéig. A következőkben a meglátogatott könyvtárakat mutatjuk be röviden, egyes esetekben szubjektív megállapításainkat sem elhallgatva.

Az oslói főiskola könyvtára (Høgskolen i Oslo, Laeringssenteret)

A magyarul tanulási központnak fordítható (Nota bene: a „learning center” vagy „centre” elnevezés tudomásunk szerint az Egyesült Királyságban jelent meg az egyetemi vagy főiskolai könyvtár fogalmának kiváltására. Nem feladatunk, hogy az elnevezés tradíciókat felrúgó vagy éppen modern és kifejező voltáról értekezzünk, a könyvtáros általában nemtetszéssel fogadja az inkább marketing elvek alapján belépő új elnevezést, néhol törekszik is az eredeti könyvtár elnevezés visszaállítására. A főiskolai könyvtár az anyaintézmény legnagyobb, de csak egyik könyvtára.

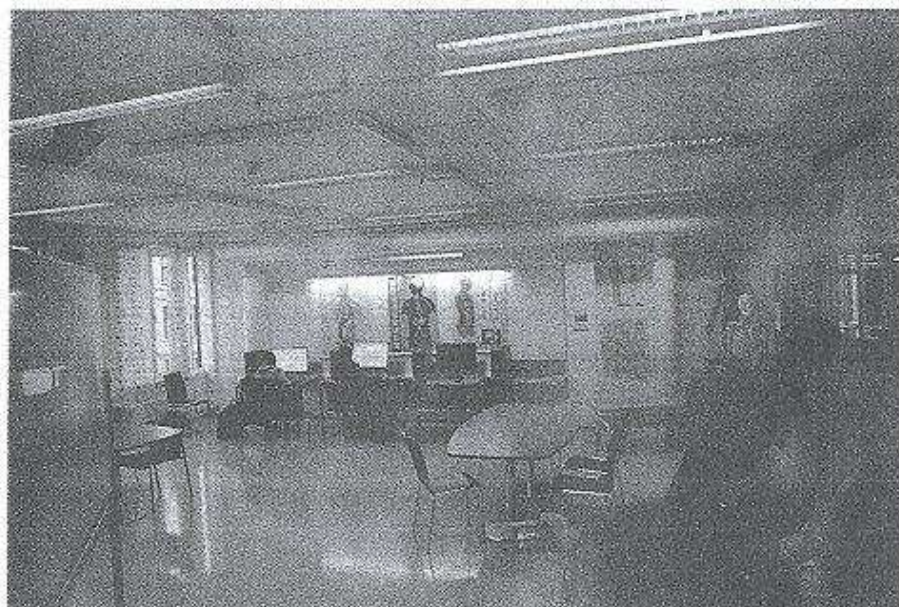
Az intézmény karaira (Művészeti, Design és Dráma Kar, Neveléstudományi Kar, Mérnöki Kar, Egészségtudományi Kar, Újságíró, Könyvtár és Információtudományi Kar, Ápolóképző Kar és Társadalomtudományi Kar) járó 11 ezer hallgatóból majdnem 100%, 10 600 fő az aktív könyvtárhasználó. Közöttük sokan külföldiek. Ez a tény s a főiskola sajátos célkitűzése a könyvtári hagyományos és elektronikusan elérhető állomány soknyelvűségét, nemzetköziségét eredményezi. A főiskola egyik fontos eleme az általuk „nemzetköziesítés”-nek nevezett elv. E szerint az intézmény stratégiája erőteljesen támaszkodik a mobilitás és a „nemzetközieség itthon” elveire, amelyek a főiskola programjainak, szakjainak és a kutatásnak nemzetközi dimenziókat is adnak.

A főiskola maga Oslo központjától nem messze, egy régi sörfőzdéből átalakított, modernizált, új szárnyakkal kibővített épületegyüttesben található. A könyvtár, a Laeringssenteret egy nagy, egybefüggő térben helyezkedik el, szellős, áttekinthető az elrendezés. Berendezése teljesen modern, stílusa minimalista, még a színek is erre jellemzőek: piros, szürke, fehér. Letisztult vonalvezetésű, praktikus bútorok tagolják a teret. A falakat mai, modern művészeti alkotások díszítik.

A nagy térben üvegfallal leválasztva 43, öt-hat főt befogadó, ICT-vel felszerelt szeminárium-szoba is található, amelyeket a diákok csoportos munkára, közös tanulásra használhatnak. Jó megoldás, hogy a csoportos tanulás szobái egy nagy plazmaképernyővel is fel vannak szerelve, erre az egyes laptopok tartalma kivetíthető, közösen megtárgyalható. Több napon jártunk az előadásainknak helyet adó oktatótermet megközelítendő a könyvtárban, s mindennap nagy forgalmat tapasztaltunk: a könyvtárban oldott légkörben olvastak, tanultak, s a szeminárium-szobák is mind foglaltak voltak. Bár a térben több könyvtáros is szolgálatban volt, a diákok önkölcsönző rendszert használhattak.

Néhány jellemző adat a könyvtárról: állománya 215 ezer dokumentum, 900 nyomtatott folyóirat és 9300 digitális folyóirat. Kurrensen 15 ezer on-line folyóíratra és 41 adatbázisra fizetnek elő. Könyvtárközi kölcsönzésük is magas: 2007-ben 10 ezer könyvtárközi kérés és közel ugyanennyi könyvtárközi kölcsönzésben történő átadás történt.

A könyvtár területén több mint 500 ülőhely található: 140 olvasóhely, 200 számítógépes munkaállomás és 43 szemináriumi szoba, ami összesen újabb 200 ülőhelyet jelent.

Minden diáknak kötelező a felhasználóképzés. Ez órarendjükbe be is van építve, ezen kívül a weben is található olyan, a könyvtárosok által készített tananyag, amely az adatbázisokban való keresést oktatja.

2007-ben 81 696-an töltöttek le elektronikus full text szöveget. Az ezeket tartalmazó különböző adatbázisokat önállóan vagy nemzeti konzorciumi licencek segítségével érik el mind a hallgatók, mind az oktatók.

Találkoztunk elgondolkodtató, itthon is megvalósítható/megvalósítandó elemekkel is. Csak két példa: az egyik, hogy a könyvtár egyik termében az egészségtudományi kar hallgatói számára a tanulás megkönnyítésére az emberi test felépítését, szerveit tanulmányozandó életnagyságú makettek is találhatóak. A másik az, hogy a hallgatók a belépőkártyájukkal egy, a könyvtárhoz tartozó számítógépes (de könyveket nem tartalmazó) termet a nap 24 órájában használhatnak.

Az oslói egyetemi könyvtár (Universitetsbiblioteket i Oslo)

Az Oslói Egyetem a város széli campuson található. Ugyanitt van az első igazgatója, Georg Svedrup professzor után Georg Svedrup Hus-nak nevezett épületben egyetemi könyvtára is. A tanulmányút tervében ennek bár csak rövid könyvtári túra keretében történő meglátogatása szerepelt, de csoportunk, különösen annak a Szegedi Tudományegye-

temen dolgozó tagjai ennek is nagyon örültek. Az ok: a tudományegyetem 2004 végén átadott új könyvtára több tekintetben mutat hasonló vonásokat, ám mindkét épület önálló és eredeti a megvalósítást illetően. Az egyezések nem véletlenek: a szegedi tervezgetés idején az oslói könyvtár számos XXI. századot idéző elemet mutató tervei, alaprajzai már ismertek voltak. Szegeden lényegében ebből vettük annak megerősítését, hogy az egyetem szíveként funk-

cionáló egyetemi könyvtárnak a hagyományos, klasszikus könyvtári funkciókon kívül más nyilvános, közösségi tereket és szolgáltatásokat (tantermek, konferenciatermek, kiállítási tér, hallgatói közösségi helyiségek, cafeteria) is tartalmaznia kell.

A szubjektív összehasonlítás azt mondatja velünk, hogy a szegedi épületben a szorosan vett könyvtári területek, az oslóiiban pedig a kiegészítő funkcionális terek megoldása sikerült jobban.

Néhány szóban az új oslói egyetemi könyvtár előtörténetéről. Az elődöt 1811-ben hozták létre, s első gyűjteménye lényegében a dán Királyi Könyvtár átadott duplumaiból s más adományokból alakult ki. A könyvtár 1815 óta nemzeti könyvtárként is működött egészen 1988-ig, amikor is az újonnan alapított nemzeti könyvtár átvette ezt a funkciót. Ettől kezdve a könyvtár elsősorban az egyetemi polgárok igényeit elégíti ki, de egyben nyilvános könyvtár, amely jelenleg a legrégebbi, legnagyobb egyetemi könyvtára Norvégiának.

Az 1960-as évektől jelentkeztek a törekvések új könyvtár építésére. Végül 1992-ben a parlament döntött megépítéséről, amit az új nemzeti könyvtár korábbi megalapítása tett lehetővé. A Blindern nevű campuson felépült könyvtár azonban csak négy karát szolgálja az egyetemnek (Bölcsészettudományi Kar, Társadalomtudományi Kar, Neveléstudományi Kar és Teológiai Kar), a többi kar önálló kari könyvtárakkal rendelkezik.

Az impozáns épület 30 ezer m² alapterületű és három fő egységre oszlik: az egyetemi könyvtár, oktatási és nyilvános terek, adminisztráció.

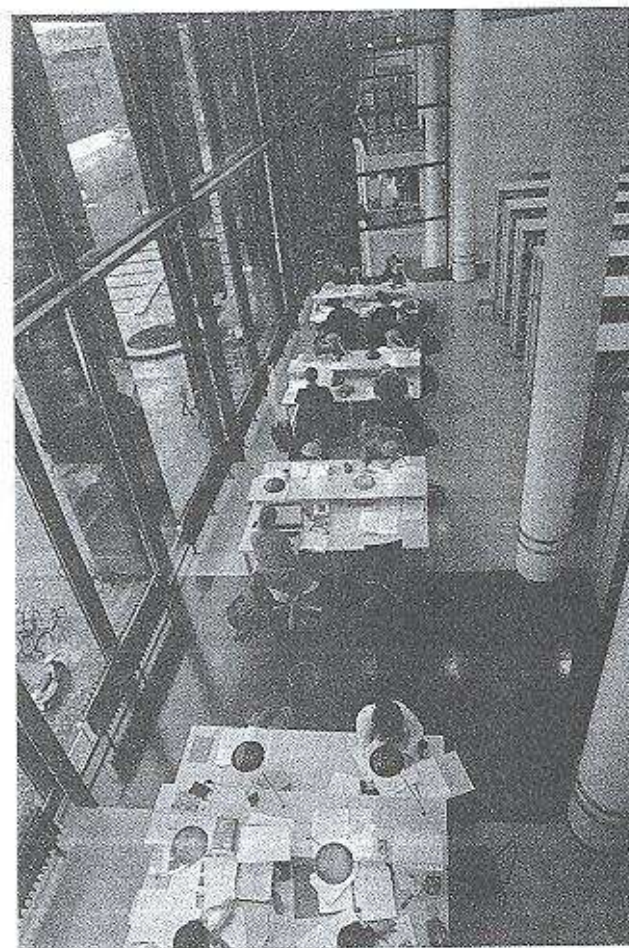
A könyvtár saját honlapja szerint posztmodern és késő funkcionalista stílusban tervezett épület, különböző korszakok és stílusok jellemző jegyeit viseli magán. A nagy piros hátsó fal és a fehérrel, sárgával és feketével szembesített kontrasztja, kombinálva a nyújtott terekkel, a húszas és harmincas évek konstruktivizmusára és a Bauhausra utal vissza. A nyírfá-anyag alkalmazása a belső terekben az ötvenes évek ún. „skandináv design”-jának asszociációját keltheti bennünk. Az épület monumentális homlokzata a hatalmas oszlopokkal az antik könyvtárak és templomok klasszicitását idézi. Az üveg és a fekete gránit a homlokzaton viszont újra visszahoz bennünket a jelenbe.

A tervezésnek e variációi a könyvtárak állományára is reflektálni kívánnak, amely a kétezer éves egyiptomi papirusztekercsektől a modern elektronikus szövegekig terjed, természetesen a kettő között a tudományos irodalom minden típusát is tartalmazva. És az északi irodalom néhány első művének példányait, amelyek a bejáratnál három Runa-kő alakzatban nyertek elhelyezést.

A könyvtár 1999 szeptemberében nyitotta meg kapuit a látogatók előtt. Érdekes megjegyezni egy későbbi összehasonlítás miatt is, hogy a könyvtár beköltözése hat hónap alatt történt meg.

A könyvtár 25 ezer méternyi szabadpolcos olvasói terekkel rendelkezik, amelyek öt emeleten oszlanak meg, és közel 800 ezer kötethez nyújtanak közvetlen hozzáférést az olvasók számára.

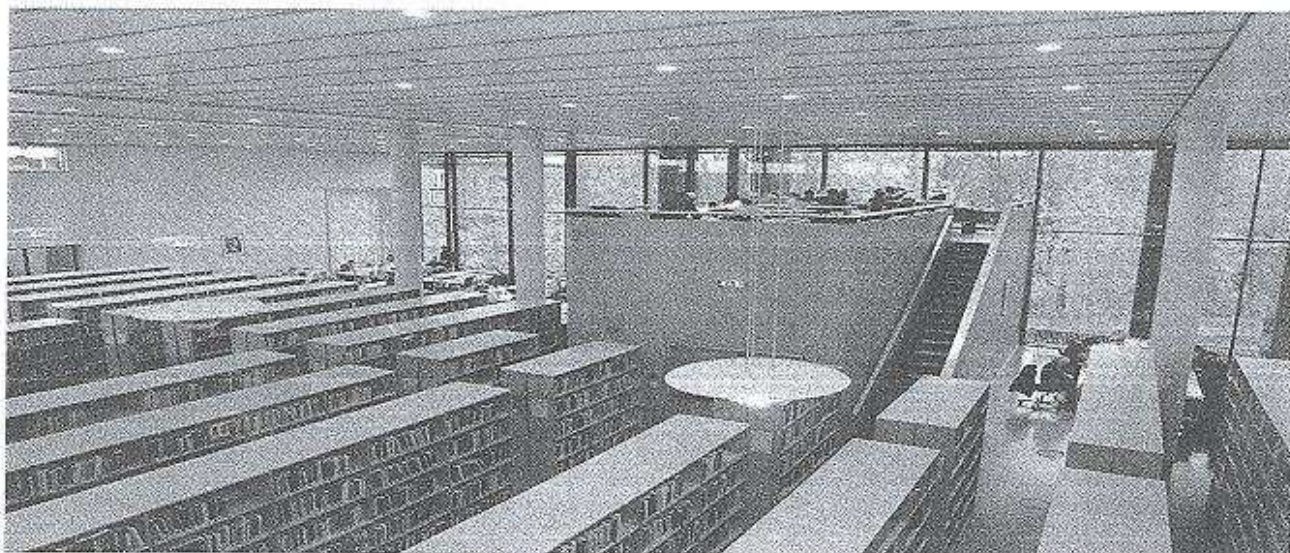
E hatalmas polemnennyiségen kívül a zárt raktárak 59 ezer folyómétere további 2 millió kötet

befogadására alkalmas, de jelenleg csak 1200 ezer kötetet tartalmaz, s a polcok 20%-a az egyetem más könyvtárainak raktározási gondjait oldja meg. Nem tudjuk megállni az összehasonlítást a szegedi új egyetemi könyvtár hasonló adataival: az oslói összesen 84 kilométernyi dokumentum tárolóhelyével szemben a szegedi új egyetemi könyvtár összesen 39 kilométernyi kapacitással rendelkezik (hála a raktári kapacitásra vonatkozó terveinket felére nyírbáló nemzetközi szakértői testületnek, amely a jövőre nézve a pusztán digitális dokumentumok bővkörébe vonódott. Még egy összehasonlítás, itt Szegeden hasonló állománnyal, de hetven különböző helyről költöztetve, csak három hónap állt rendelkezésünkre.

A könyvtár a modern könyvtár minden szolgálta-

tását biztosítja, ez nem volt meglepő. Meglepő inkább a szabadpolcos terek állványokkal való túlzott zsúfoltsága volt, viszont jó megoldás a számos olvasói öböl, ahol viszonylag kisebb terekben hangulatosabb olvasni és tanulni. A belső berendezésben a fának, a norvég és finn bútoroknak a dominanciáját találtuk, a rövid séta alkalmával úgy tűnt, hogy mind a dokumentum, mind az olvasó útja a könyvtárban jól tervezett és megoldott.

Itt mondjuk el, amit tulajdonképpen minden meglátogatott nyilvános könyvtárban tapasztaltunk: a nap bármely időszakában az olvasói forgalom kifejezetten nagy, a nyilvános terek kihasználtsága legalább 80-90 százalékosra becsülhető. Mivel tanulmányutunkon a házigazdák célzott szakmai előadásokat tar-

tottak számunkra főleg a szolgáltatásokat és a felhasználóképzést érintve, nincs módunk a fentiek alátámasztására statisztikai adatokkal, de benyomásaink minden bizonnyal a való helyzetet tükrözik.

Oslói Egyetem. Társadalomtudományi Szakkönyvtár

A Társadalomtudományi Szakkönyvtár az előzőleg meglátogatott egyetemi könyvtártól nem messzebb, mint kétszáz méterre, az egyetemi campus kari épületében található, s itt egy emeletet foglal el. Az épület központi lépcsőháza körül terül el négyszög alakban, a bejáratától elindulva bármelyik irányban körbe lehet menni, és a bejáratához visszatérni. Belépve és a térben balra indulva a kölcsönzői térbe érünk. A köl-

csönző/tájékoztató pult mellett szabadon mozgatható székek és kivetítő vászon található a felhasználóképzés számára. A székeket a résztvevők létszámától függően lehet rendezni.

A tér számítógépes munkaállomásokkal és négy-öt főt befogadó üvegfalú szemináriumi szobákkal van tagolva, a szabadpolcos állomány a külső falat körben borító polcokon található. Átérve az olvasótermi részbe, száz olyan ülőhely található, amely nem számítógépes munkaállomás. Tanulmányi időszakban a hallgató itt használhatja a laptopját, de vizsgaidőszakban ezek a férőhelyek kizárólag tanulásra használhatók. Visszaérve a bejárat felé a folyóirat-olvasó található kényelmes fotelekkel.

A könyvtár kellemes tanulóhely több mint kétszáz ülőhellyel, kb. 60 ezer kötet szabadpolcon levő kötetel.

Ottlétünk idején ez a könyvtár is zsúfolt volt hallgatókkal. Felmerülhet a kérdés, vajon miért kell a hatalmas új könyvtár közvetlen közelében egy másik olyan könyvtár, amelynek gyűjteménye igen nagy mértékben megegyezik a nagykönyvtárával.

A válasz igen egyszerű, részben a kihasználtsága indokolja, szakmai szempontból viszont a léte mellett leginkább érvelő vonás az, hogy a könyvtár kizárólag a legújabb, illetve a nagyon közelmúlt kari szakjainak irodalmát tartalmazza, minden más anyagért az egyetemi könyvtárat kell használni.

Az Akureyri Egyetemi Könyvtár

Izlandi tanulmányutunk első állomása Akureyri volt, egy körülbelül 15 ezer lakosú, magyar méreteken kis, izlandi méreteket tekintve jelentős város. Az idegenforgalmáról télen-nyáron híres városnak számos kulturális intézménye mellett egyeteme is van. Az Akureyri Egyete-

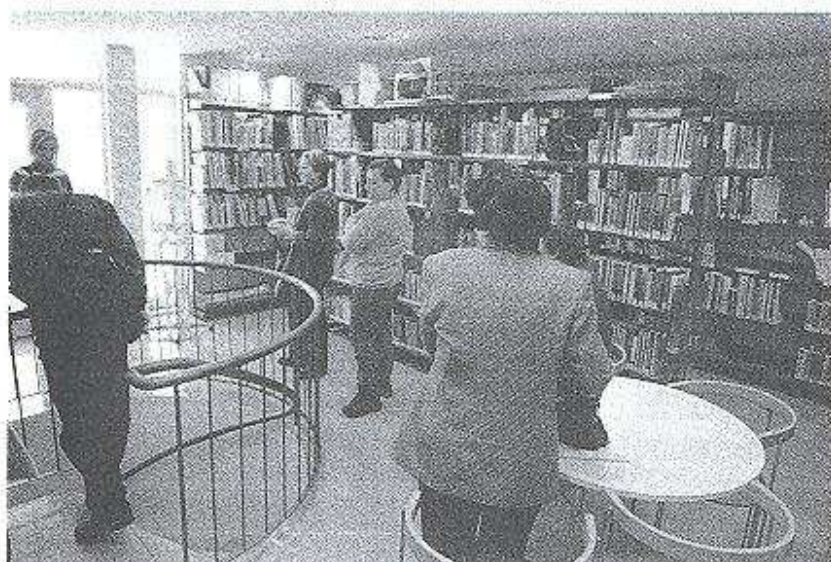

men kb. három és félezer hallgató tanul, ebből azonban másfél ezer távoktatásban, ténylegesen kb. kétezer hallgatója van a tanulmányi időszakban. Így könyvtára sem nagy, és természetesen feladatai között jelentős helyet foglal el a távoktatással tanuló hallgatók könyvtári segítése.

A könyvtárba érve a tér kétfelé válik, a kölcsönzői térre és az olvasóteremre. A kölcsönzői térben a szabadpolcos rész után következik a folyóirat-olvasó, gyönyörű kilátással a tájra. Az olvasóteremben 64 ülőhely található, mindegyik egyben számítógépes munkaállomás is. A kézikönyvek zárható szekrényekben vannak, és maga a terem is leválasztható a tértől, és külön zárható. Ez nem valamilyen különleges állományvédelmet jelent, pusztán azt szolgálja, hogy mivel a hallgatók a nap 24 órájában látogathatják (csupán a kártyájukat kell az ajtónyitáshoz használniuk), az ellenőrzés nélküli időszakban a hagyományos dokumentumok ne tűnhessenek el.

A könyvtárban nyolc könyvtáros dolgozik, és a gyűjtemény 40 ezer dokumentumból áll. A könyvtár tagja az izlandi könyvtárak konzorciumának (Lanskerfi bókasafna), így ennek a közös katalógusát építik és használják, valamint a keresőfelületük is közös (mint ahogy ezt a Gegnir-ről szóló részben már említettük). A konzorciumban közös előfizetések vannak: tizenkét általános és szaktudományi adatbázis, ötszáz e-book, 14 ezer elektronikus folyóirat és kb. tízezer kutatási jelentés/cégdokumentum. Négy másik egyetemmel közösen létrehoztak egy digitális szakdolgozattárat is. A hallgatóknak a felhasználóképzés keretében információ írástudást tanítanak. Ez a következőket jelenti: bevezetés a könyvtár és az információforrások használatába (mind nyomtatott, mind elektronikus), a hallgatók megtanítása a források rendszeres és rendszerezett használatára, különös hangsúllyal az információ minőségének értékelésére. A könyvtári felhasználóképzésben különös gondot fordítanak a szaktárgy egyetemi oktatójának, kutatójának bevonására:

Említettük, hogy a távoktatásban részt vevő hallgatók száma igen nagy. Számukra és segítükre a könyvtár több megoldással is él. Az egyik ilyen az elektronikus kurzusok elkülönített anyagát tartalmazó webhely (<http://hlada.unak.is>), ahol a különféle kurzusoknak és azok vizsgáinak utolsó három évre vonatkozó anyaga érhető el a hallgatók számára biztosított speciális passworddel. A másik

megoldás a „virtuális magánhálózat”-nak nevezett hálózati megoldás. Ennek a révén bárholnan az országból el lehet érni az egyetem saját belső hálózatát, be lehet iratkozni a könyvtárba, s így használni lehet mindazokat az adatbázisokat távolról is, amelyeket különben csak az egyetemi helyi hálózatról lehetne elérni.

Az Izlandi Nemzeti és Egyetemi Könyvtár (Landsbókasafn Islands – Háskólabókasafn)

A most egy épületben két funkciót is ellátó könyvtárnak mind nemzeti, mind egyetemi oldalról voltak elődei, de ezekről csak nagyon röviden szólnunk.

Önálló nemzeti könyvtár (1818–1994)

A könyvtár alapítását külföldi látogatók kezdeményezték, akik megdöbbenve tapasztalták, hogy azon a szigeten, ahol évszázadokkal azelőtt jeles irodalmi művek születtek, az emberek könyvek

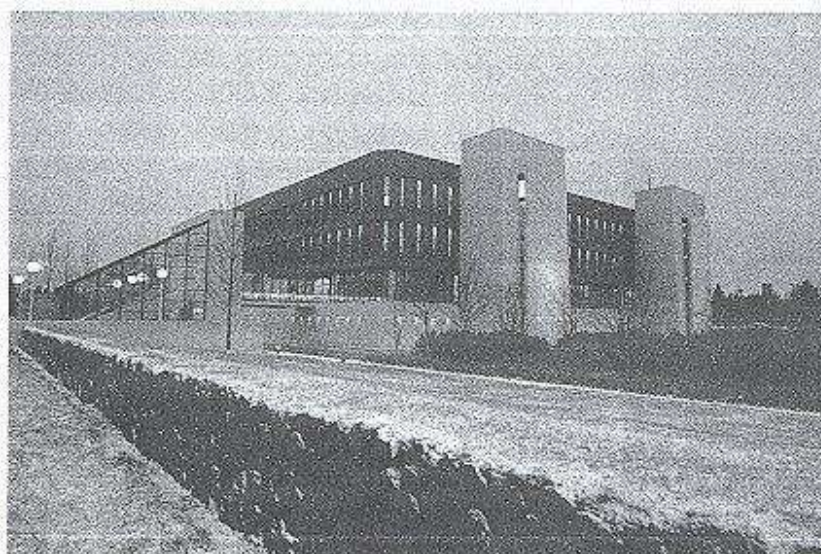
nélkül élnek. Támogatásuk és lelkesedésük nyomán Európa-szerte gyűjtötték az adományokat a könyvtár megnyitásához, amire 1825-ben került sor. Első helye a reykjavíki katedrális tetőtere volt; a megnyitó idején az állomány 1545 kötetet tett ki. A könyvtárat 1881-ben átköltöztették a parlamentbe, önálló épületét 1909-ben nyitották meg. Az Egyetemi Könyvtárral történt összevonásáig itt működött.

A Nemzeti Könyvtár alapítása után nem sokkal az izlandi kiad-

ványok letéti könyvtára lett, majd az 1886. évi kötelespéldány-törvény értelmében minden publikációból két példányt kell kapnia és őriznie. Ez az állomány majdnem teljesnek mondható, 1534-től található itt nyomtatott művek. Különgyűjteményei között jelentős helyet foglalnak el a kéziratok és a könyvtárnak adományozott magángyűjtemények. A nemzeti bibliográfiát 1888-tól adják közre. Ez kezdetben mint az új szerzemények bibliográfiája, 1944-től a könyvtár évkönyvének részeként, 1974-től ismét önálló kiadvánnyként jelent meg, 1979-től számítógéppel állítják elő. Az 1994-ben történt összevonásig a könyvtári munkatársak létszáma negyven volt.

Az Izlandi Egyetem Könyvtára (1940–1994)

Az Izlandi Egyetemet 1911-ben alapították három korábbi szakiskola: a Műszaki Iskola (alapítva 1847-ben), az Egészségügyi Iskola (1876) és a Jogi Iskola (1908) összevonásával, amelyek egyetemi karokként folytatták működésüket. Az alapításkor létesített negyedik kar (akkori nevén Filozófiai Kar) jelenleg a bölcsészettudományi. A szakiskoláknak megvolt a saját kis könyvtáruk. Az Egyetemi Könyvtár először a parlament épületében kapott helyet, majd az egyetem önálló, 1940-ben átadott épületében már saját területe lett. Ebben az időben a hallgatók száma 280 körül volt. Az Egyetemi Könyvtár is megkapta a letéti könyvtár státust, így a kezdetektől minden izlandi kiadvány

egy példánya itt is megtalálható. Bár a hallgatók száma folyamatosan nőtt, a könyvtárnak 1945 és 1964 között egyetlen főállású alkalmazottja volt. Az összevonás előtt a dolgozók száma harminchárom volt.

A könyvtár számítógépesítése 1986-ban kezdődött az első CD-ROM-kiadványok beszerzésével. A következő lépés 1990-ben a Libertas nevű integrált könyvtári rendszer üzembe állítása volt. Ezt a rendszert több kutatóintézeti könyvtár is használta, valamint akkor a Gegnir nevű központi katalógust is ezzel építették. A központi katalógusba a nem izlandi dokumentumokról mintegy 200 ezer rekordot a brit Sastec cég vitt be, az izlandi anyagok retrospektív katalógizálását a Nemzeti és Egyetemi Könyvtár munkatársai végezték. Természetesen az egyes izlandi könyvtárak saját felhasználói profilokat és beiratkozási díjakat alkalmazhatnak. A katalógizálási modul egységes volta s az olvasói személyes felhasználói adatok jó részének egységes kezelése így is rengeteg fölösleges munkától kíméli meg a tagintézményeket. A közkönyvtári szférában azonban napirenden van az egységes beiratkozási rendszer kiépítése is.

Izlandi Nemzeti és Egyetemi Könyvtár (1994–)

A jelenleg is működő könyvtárat 1994-ben nyitották meg egy új és tágas épületben, bár a két könyvtár egyesítéséről már az 1950-es években szó volt. A parlament 1974-ben hozott döntést arról, hogy új könyvtárpépülettel emlékezzenek meg az ország 1100 éves fennállásáról. Az építkezés húsz évig tartott, és finanszírozásához a

parlament külön adót vezetett be. Az új épület hasznos területe 13 000 m², és több száz olvasó befogadására alkalmas. Sok olvasói helyen van számítógép vagy laptopok internetcsatlakoztatására alkalmas végpont. 2005-re, amikor a hallgatók száma nyolcezer körüli, az oktatóké, kutatóké pedig kb. ezer, mindez már kevésnek bizonyult. 1994-ben az új könyvtár jogi helyzetét is rendezték, tíz év működés után azonban ez is felülvizsgálatra szorult.

A könyvtár épülete kívülről úgy néz ki, mint egy kastély, vagy inkább egy vár, erődtűmény. Jelzésszerűen mesterséges várakör veszi körül, melynek egy részében víz is van. A várarkot lávakő mellvéd szegélyezi, amelyet a tőzeget jelképező gypszöngy borít, utalva az izlandi hagyományos építkezési módra. Az épület négyszög alakú, és mind a négy sarkán torony helyezkedik el, melyet az épület festésével is hangsúlyoztak, a hagyományos izlandi színeket alkalmazva. Az épületet borító, Japánból beszerzett alumínium fel-lemez barnászörös, a tornyok fehérek. Funkcionálisan a tornyokban található a lépcsőházak, a liftek, a mosdók és a nyilvános telefonok. Érdekesség, hogy a négyszintes épületnek a második emeletén van a főbejárata (amely követve a vár jellegre utaló egyéb elemeket, felvonóhídszerűen van kiképezve). A nemzeti könyvtár itt a második és az első emeleten található, az egyetemi könyvtári rész pedig a harmadik és negyedik emeleten. A földszinten az öltözők, a köteteket, raktárak és a dolgozók által használható büfé kapott helyet.

Az épület főbejáratán keresztül egy előtérbe jutunk, ahol kiállítótér, konferenciaterem, ruhatár és nyilvános kávézó található. Az olvasói terek a négy szinten több mint tízezer négyzetméter foglalnak el, ahol kb. 900 ezer kötet szabadpolcos elhelyezésére van hely (ebből az egyetemi könyvtári részleg állománya 340 ezer kötet, a nemzeti könyvtáré pedig 450 ezer kötet és 14 ezer kézirat). Az összesen 760 férőhelyből 485 a kutatók számára fenntartott hely, 70 a nyilvánosság által használható PC-vel rendelkezik (ez nem kis szám, hiszen az izlandi lakosság, hallgatók körében a sa-

ját laptop, notebook használata jóval elterjedtebb, mint itthon). Három szemináriumi szoba és százötven zárható szekrény áll a használók rendelkezésére. A szellős, világos terekben világos fabútor és kék kárpitú székek találhatók. Nagyon szellemes az ablakok melletti asztaloknál az árnyékolás: világos fa rácsból álló zsalut lehet tetszés szerint kinyitni vagy behajtani. Az olvasók kényelmét szolgálják a fekvőszékek, amelyek a könyvtár több pontján megtalálhatók. A berendezés izlandi termék, és mind művészi tervezésű.

A nemzeti könyvtár fő feladatai sorában első helyen az Izlandon publikált dokumentumok összegyűjtése és használatása, valamint a későbbi generációk számára történő megőrzése áll. Nagyon fontos tevékenységének tartja a kéziratgyűjtemény gondozását és védelmét, az izlandi nemzeti bibliográfia publikálását. Emellett a nemzeti könyvtár gyűjti az idegen nyelvű dokumentumokat mind nyomtatott, mind egyéb formában.

Az egyetemi könyvtár az Izlandi Egyetem oktatási és kutatási tevékenységének szakirodalmi információs és más szolgáltatásokkal való támogatását helyezi előtérbe. Ehhez jó kutatási és tanulási körülményeket, a könyvtári anyaghoz való könnyű hozzáférést biztosít. Feladatának tartja még az izlandi közös katalógus működtetését, a tudományos és kulturális tevékenységek támogatását.

A személyzet százfős. Nyitva tartásuk heti nyolcvan óra, ami rugalmasan igazodik a diákok időbeosztásához. Vannak olyan napok, amikor ugyan csak 17 óráig van tájékoztató szolgálat, de a könyvtár 22 óráig nyitva tart, szombaton és vasárnap is

nyitva vannak. A hosszú nyitvatartási idő biztosítása hallgatók alkalmazása révén oldható meg.

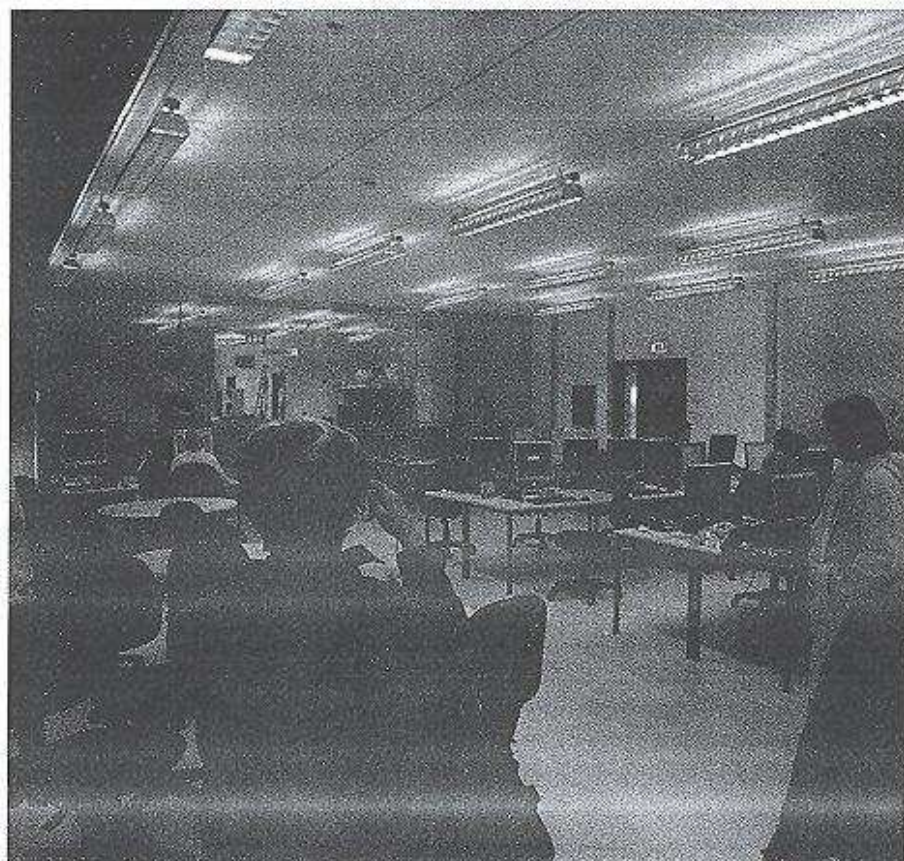
Az izlandi Nemzeti és Egyetemi Könyvtárban és könyvtárról sok szakmai előadást hallottunk, s az egyes részlegek meglátogatásakor sor került kötetlen beszélgetésekre is. Ezek során kiderült az is, hogy a két könyvtári funkció (nemzeti és egyetemi) együttélésének vannak problémái is, esetenként párhuzamosságok, esetenként a prioritások nem megfelelő tekintetbe vétele okozhatja azokat. 2003-ban például egy olyan szervezeti átalakítás történt (a beszerzés és feldolgozás

kétfelé oszlott aszerint, hogy izlandi vagy külföldi dokumentumokat érint-e), amely bár valós problémákat volt megoldandó, de az eredmény csak az lett, hogy a munkafolyamatok végzésének jelentős megdrágulása miatt a könyvtár azóta deficitese.

A szakmai előadásokban hallottunk a könyvtár különféle szolgáltatásairól, ezek közül most a kölcsönzésről, kölcsönzési politikáról ejtünk néhány szót.

Mint említettük, az épületben a könyvtári szolgáltatások négy szinten helyezkednek el, a kölcsönzés technikai megoldásának érdekessége, hogy ez a szolgáltatás mind a négy szinten igénybe vehető, különböző dokumentumok esetében és különböző jogosultságokkal, s minden szinten van általános tájékoztató pult is. A könyvtár második szintjén történik az olvasói kártyák készítése, kiadása, a raktári kérések leadása, a kölcsönzés (kiadás, visszavétel, hosszabbítás, előjegyzés), a felszólítások kiküldése, a késedelmi díjak beszedése. A harmadik szinten lehet beszerezni a fénymásoló kártyákat, itt történik a szakdolgozatok kikölcsönzése. A negyedik szinten kölcsönzik az audiovizuális dokumentumokat és kivételes esetekben a védett dokumentumokat.

A kölcsönzési szabályok sok újdonságot s a hazaitól való eltérést nem mutatnak, a dokumentumokat harminc napra lehet kölcsönözni, s kölcsönözhet minden 18. évét betöltött, érvényes izlandi személyi igazolvánnyal rendelkező egyén. A könyvtár használata az egyetem polgárainak és a könyvtári munkatársaknak ingyenes, más könyvtárlátogatók a beiratkozáskor 2100 izlandi koronát (kb. 2400 Ft) fizetnek egy évre. Kétféle

mércével állapítják meg a késedelmi díjakat: normál kölcsönzés esetén a késedelmi díj 12 korona/nap, rövid kölcsönzési idő esetén 100 korona/nap. Ha egy kikölcsönzött dokumentumot nem hoznak vissza hatvan napon belül, az ügyet átadják egy behajtó cégnek.

Az oktatóknál kölcsön lévő dokumentumok száma limitált, maximum kilencven dokumentum lehet az egyetemi tanároknál. A kölcsönzéseket minden hónap végén meghosszabbítják a tavaszi terminus végéig és addig, amíg nincs valamelyik dokumentumra új igény. Más oktatók-

nál és a doktoranduszoknál maximum hatvan dokumentum lehet egy időben. A kölcsönzéseket minden hónap végén meghosszabbítják a tavaszi terminus végéig és addig, amíg nincs valamelyik dokumentumra új igény. A doktoranduszképzésben részt vevő hallgatóknál harminc dokumentum, az alapképzésben részt vevőknél húsz, mindenki másnál tíz dokumentum lehet kölcsön egyszerre.

A rejkjaviki Pedagógiai Főiskola Könyvtára

Rövid időre meglátogattuk a Pedagógiai Főiskola könyvtárát is. A főiskola egyik épületében található, családi- as, kisléptékű könyvtár. Az olvasói térben nemcsak sza-

badpolcon levő könyvek és tanulóhelyek találhatók, hanem nagyon sok pedagógiai segédlet, modellek, applikációk, a tanórákon felhasználható ötletes segédanyagok és természetesen a szakdolgozatok. A könyvtárhoz előadóterem és szemináriumterem is tartozik.

(folytatjuk)

*Kaszás Tímea–Kokas Károly–Mader Béla–
Palotásné Páti Róza–Soós Csilla–Szepesi Judit–
Vadné Kokovay Zsuzsanna*